

Repliek

De koning is dood, leve de koning!

*P.V.A. Delnooz**

De recensie van Hester Elzerman is volgens mij juist. Niettemin zou ik hieronder graag een aanvulling willen geven, omdat de essentie van het boek pas duidelijk wordt als het wordt bekeken in het licht van mijn proefschrift en de latere ervaringen die zijn opgedaan op diverse hogescholen in Nederland.

Het boek berust op twee pijlers. Ten eerste is het een kritiek op de gangbare methodologische literatuur die wordt gebruikt op hogescholen en universiteiten. Zoals ik in mijn proefschrift probeer te laten zien, zijn de wetenschapsfilosofen het er namelijk gedurende de afgelopen decennia bijna unaniem over eens geworden dat het onmogelijk is een theorie te toetsen, terwijl de gangbare methodologische literatuur op de hogescholen en universiteiten, alsook de publicaties van wetenschappers nog steeds hierop zijn gericht. Een theorie is volgens de wetenschapsfilosofen hoogstens indirect toetsbaar. We kunnen in hun ogen alleen toetsen of bepaalde actie (handeling) in onze beleving elke keer tot hetzelfde resultaat leidt en dus een wetmatig karakter heeft. Daarmee ontstaat een merkwaardig verschijnsel: in deze opvatting zijn het niet de wetenschappers op de universiteiten die adequaat onderzoek verrichten, maar de ontwerpers. Het zijn de ontwerpers die innovatieve acties bedenken en voorwerpen ontwikkelen, waarna ze testen of deze tot het gewenste resultaat leiden.

Zijn theorieën daardoor onbruikbaar geworden? Integendeel! Ze moeten worden gekoesterd, want het zijn instrumenten die ons helpen om een vraagstuk vanuit meerdere perspectieven te bekijken en vanuit dat opzicht geldt: hoe meer theorieën, hoe beter. Ze stellen ons bovendien in staat om op creatieve wijze acties (handelingen) te bedenken, die we vervolgens kunnen toetsen. Zo kan de stelling 'Liefde werkt genezend' ons op het idee brengen om acties te testen als 'Veel knuffelen leidt tot minder stress' of 'Af en toe een arm om iemand heen slaan op het werk leidt tot minder ziekteverzuim'. Er zijn echter ook andere instrumenten die ons helpen om op creatieve wijze innovatieve oplossingen te bedenken. Zo neemt de kans op het bedenken van een innovatieve oplossing toe als multidisciplinair teamwork wordt gegaan of gebruik wordt gemaakt van creatieve denktechnieken.

In mijn proefschrift worden de bovengenoemde uitgangspunten toegelicht en uitgewerkt tot een onderzoeksmethode. Als verwijzing naar deze uitgangspunten is ervoor gekozen om de ontwikkelde onderzoeksmethode de naam Creatieve Actie Methodologie te geven. Deze naam verwijst er namelijk naar dat onderzoek wordt opgevat als een logische én creatieve bezigheid. Als een activiteit waarbij wordt

* P.V.A. Delnooz is lector aan de Pabo van Hogeschool Avans en Directeur van de Mind Management Academy. E-mail: pva.delnooz@avans.nl.

getracht om vanuit de literatuur, de ervaringen van deskundigen en betrokkenen, alsook vanuit het logische en het creatieve denken tot innovatieve acties (ontwerpen, handelingen) te komen, die vervolgens worden getest.

De ontwikkelde onderzoeksmethode is getest ten behoeve van mijn proefschrift. Deze test heeft plaatsgevonden in de dagelijkse praktijk van het hoger onderwijs en is vier jaar achter elkaar herhaald. Daaruit kwam naar het voren dat het kritische, analytische en innovatieve niveau van de scripties toeneemt door het gebruik van Creatieve Actie Methodologie. De latere toepassing van Creatieve Actie Methodologie op diverse hogescholen in Nederland bevestigt dit beeld. Zo hebben studenten bijvoorbeeld innovatieve oplossingen bedacht en getest voor de verkeersveiligheid van een snelweg, alcoholmisbruik door jongeren, de bouw van een brug onder een spoorlijn en stress bij kinderen. Deze test ten behoeve van mijn proefschrift is de tweede pijler van het boek Creatieve Actie Methodologie en betreft een kritiek op het huidige onderwijs. Dit wordt hieronder toegelicht.

Het testen van Creatieve Actie Methodologie is geen sinecure. Van oudsher leer je in het onderwijs namelijk wat je wordt verteld. De docent vertelt over de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, doceert hoe een product ontwikkeld moet worden, legt uit hoe je iets kunt berekenen of geeft regels voor de wijze waarop ouders en leerkrachten met kinderen om moeten gaan. De docent *weet* dit soort zaken en geeft deze kennis door aan de studenten. Zij leren uit hun hoofd wat de docent heeft verteld en maken vervolgens een tentamen, waarmee ze aantonen deze kennis te kunnen reproduceren. Het is kenmerkend voor dit tentamen dat op elke vraag slechts één goed antwoord mogelijk is. Het is de cultuur van *de* waarheid.

Dit is een cultuur die de studenten het idee geeft dat ze *het* antwoord leren op allerlei vraagstukken. Het is daarmee tevens een cultuur die innovatief denken in de weg staat. Als je immers gelooft dat *het* antwoord op allerlei vraagstukken al gevonden is, dan zal het niet snel in je hoofd opkomen om op zoek te gaan naar betere oplossingen. Willen we deze passieve houding doorbreken, dan lijkt eerder de omgekeerde weg voor de hand te liggen. Het lijkt in dat geval eerder voor de hand te liggen om de studenten geen zekerheden, maar juist twijfel aan te bieden, dat wil zeggen: de studenten te leren dat *het* antwoord niet bestaat, voortdurend met hen te oefenen in het plaatsen van kanttekeningen en hen op die manier stimuleren om zelf met een betere oplossing te komen.

Om deze cultuur te doorbreken zijn diverse middelen ingezet in het experiment, die aansluiten bij de hiervoor beschreven uitgangspunten van Creatieve Actie Methodologie. Zo kiezen de studenten een praktisch probleem, waarvoor ze een innovatieve oplossing willen vinden. Zo verzamelen ze vanuit multidisciplinair perspectief theoretische en empirische informatie over het op te lossen vraagstuk (Welke oplossingen zijn in het verleden geprobeerd? Waren ze effectief? Waarom wel? Waarom niet? Hoe kan dit worden verklaard? Zijn er andere theorieën die misschien van belang zijn om het probleem op te kunnen lossen?) en krijgen ze als taak om bij deze bronnen kritische kanttekeningen te plaatsen. Zo oefenen de studenten met logische en creatieve denktechnieken om tot een innovatieve oplossing te komen voor het praktische probleem.

De studenten presenteren hun vorderingen in werkcolleges, waarbij collectief wordt gediscussieerd over de inhoud van de bronnen en wordt gebrainstormd. Dit wordt aangevuld met hoorcolleges wetenschapsfilosofie, onderzoek en statistiek om de studenten te verduidelijken op welke punten dikwijls kanttekeningen kunnen worden geplaatst bij bronnen. Door deze werkwijze te volgen blijken de studenten tot innovatieve oplossingen (een actie of ontwerp) te komen, die ze vervolgens gaan toetsen. In het gerecenseerde boek staat de inhoud van de hoorcolleges over wetenschapsfilosofie en onderzoek uit deze lessenreeks beschreven. Het boek heeft tot doel deze kritische en creatieve houding te bevorderen ten opzichte van het vak onderzoek.

In het experiment en tijdens de later uitgevoerde werkzaamheden op diverse hogescholen wordt het leerproces met andere woorden omgedraaid. In plaats van zekerheden en structuur te bieden worden onzekerheden en mentale chaos aangeboden onder het motto 'De waarheid bestaat niet' en dat blijkt nogal wat emoties op te roepen. Elk jaar komen de studenten met gelijksoortige reacties: 'Hoe kan het dat de kennis in onze boeken opeens ter discussie staat?', 'Waarom is dit nooit eerder verteld?', 'Dat kan haast niet waar zijn, want dan zouden ze dat al gezegd hebben op de middelbare school', 'Dat kan haast niet waar zijn, want dan zouden de universitair opgeleide docenten op de hogeschool ons daarover verteld hebben!' en 'Als er geen waarheden zijn, als alles kan worden gefalsificeerd, wat is dan nog het nut van onderzoek?' Pas als deze zaken zijn besproken met de studenten, pas als ze hierop hebben gereflecteerd tijdens de colleges, pas als ze hebben geoefend in het ter discussie stellen van allerlei 'waarheden' die ze hebben geleerd, dan wordt stilaan geaccepteerd dat er geen onomstotelijke waarheden bestaan. Deze ervaringen worden bevestigd door Verschuren. Hij stelt in zijn afscheidsrede op de universiteit van Nijmegen dat de studenten op de universiteiten zeer teleurgesteld zijn of het eenvoudigweg niet geloven als hun wordt verteld dat er maar weinig zekerheden zijn, dat de studenten maar één waarheid willen horen en het de docenten kwalijk nemen als ze een standpunt in twijfel trekken of een contraire visie hebben. De betreffende docenten kunnen bij de evaluaties rekenen op kwalificaties als 'onzeker' of 'onkundig'.

Zoals gezegd, blijkt deze falsificerende en creatieve werkwijze effectief te zijn. De kritische en creatieve houding van de studenten neemt toe en ze weten innovatieve oplossingen te bedenken voor praktische vraagstukken, die ze vervolgens gaan toetsen. Op dit moment worden experimenten uitgevoerd op twee basisscholen om na te gaan of in deze leeftijdsgroep hetzelfde resultaat kan worden behaald met Creatieve Actie Methodologie.

Concluderend kan dan ook worden gezegd dat het boek een onderdeel vormt van een lesprogramma voor het hoger onderwijs. Dit lesprogramma is gebaseerd op een fundamentele kritiek op de dominante stroming in de wetenschap, alsook op de cultuur binnen het huidige onderwijs. Het is een poging om tot innovatie te komen op basis van wetenschappelijke inzichten. Ofwel: de koning is dood, leve de koning!